

SCHOLING IN LEESBEVORDERING

Ondergedoken als Anne Frank

Docentenhandleiding mbo

MAART 2021

Lezen

STICHTING LEZEN

Inhoud

Inleiding	2
Les 1 Film en gesprek over verschillende vrijheden	4
Les 2 Studenten interviewen elkaar over verschillende vrijheden	6
Les 3 Vrijheid en actualiteit	9
Les 4 Vrijheid en identiteit	13
Les 5 Vrijheid als keuze	15
Extra les	17
Bijlage 1 Artikelen bij les 3	19
Bijlage 2 Boekenlijst Verder lezen over vrijheid	27

Inleiding

Het bekendste onderduikverhaal is dat van Anne Frank. Maar er zijn veel meer onderduikverhalen, die onderling vaak sterk van elkaar verschillen. De onderduik was in de eerste plaats een wanhoopsdaad om te overleven, waarbij alle vrijheid moest worden opgegeven. Hoe is het om niet de vrijheid te hebben om te zijn wie je bent, te geloven wat je wilt? Om niet de vrijheid te hebben te kunnen zeggen wat je wilt? Eruit te zien zoals je wilt, te kunnen gaan en staan waar je wilt? De onderduik was ook een *snelkookpan* van emoties en ervaringen, angst, haat, liefde, verraad, onbaatzuchtigheid. Allemaal thema's die ook nu nog aanspreken.

Dit crossmediaproject bestaat uit een de film *Ondergedoken als Anne Frank; verhalen van Joodse onderduikers tijdens de Tweede Wereldoorlog*, het gelijknamige leesboek (ISBN 9789028205529), dat zo lang de voorraad strekt kosteloos te bestellen is bij Stichting Lezen. Daarnaast zijn het e-book en het luisterboek voor iedereen beschikbaar via jeugdbibliotheek.nl, en er is een webapp waarin veertien onderduikers hun verhaal vertellen. In de film en in deze docentenhandleiding leggen we uit hoe het project in elkaar zit en werkt.

Gebruik van webapp, site, boek, luisterboek

In de webapp vind je animatiefilmpjes van fragmenten uit de verhalen. Webapp is de afkorting van webapplicatie, dat is de officiële term. Zo heet een app die geheel online staat. Het voordeel daarvan is dat je hem niet op je telefoon hoeft te zetten, en de app dus ook geen ruimte inneemt op die telefoon. De *gewone* website is hetzelfde, alleen staan daar niet de complete verhalen uit het boek op. De url's zijn ook anders: voor de webapplicatie is dat ondergedokenalsannefrank.nl/app/. Voor de site is dat: ondergedokenalsannefrank.nl.

Het boek *Ondergedoken als Anne Frank* vormt een geheel met de webapplicatie. Dit betekent dat je niet achter een scherm hoeft te zitten om de verhalen te lezen. Lees je het boek en ben je benieuwd naar de animaties die bij het verhaal horen dan kun je die filmpjes ook zien, door met je smartphone of tablet de QR-codes te scannen, die in de kantlijn van het boek staan.

Op de site van de webapplicatie kun je onder het tabblad Boeken het luisterboek aanvinken, waar alle verhalen uit het boek te beluisteren zijn. In de webapp zelf vind je veel informatie zoals foto's en archiefmateriaal. Verder staat er boven elk hoofdstuk een kaartje waarop te zien is waar in Nederland iemand ondergedoken zat en welke route daarvoor moest worden afgelegd. Soms was er maar één onderduikadres, maar meestal waren het er meerdere. Bij één persoon zelfs 42! Ook die kaartjes vind je terug in de webapp.

Er is ook een kaart met alle onderduikplekken uit dit boek. En er zijn zelfs animaties en verhalen die niet in dit boek zijn opgenomen. Je kunt ook zomaar een stip op de kaart aanklikken om te horen en te zien welk verhaal zich daar afspeelde.

Lesbrieven

Bij de film hebben we een gelaagde lesbriev gemaakt waardoor het project voor meerdere gebruikswijzen en meerdere leeftijden geschikt is. Je kunt er één les aan besteden, maar ook een veelvoud, waarbij de onderduik gezien wordt als aanjager voor discussies en werkvormen over onder meer vrijheid van meningsuiting, identiteit en de vraag wat moed is.

Het project sluit uitstekend aan bij het vak Burgerschap, doordat in deze lesbrieven actief burgerschap en sociale integratie centraal staan. Doordat studenten zich verdiepen in het lot van de onderduikers hopen wij het respect waarmee zij met elkaar in de samenleving omgaan te bevorderen. Wij denken ook dat studie van een periode waarin vrijheden tot op het bot werden aangetast, ertoe bijdraagt onze eigen vrijheid en onze eigen democratische samenleving meer op waarde te schatten. Wij bereiken dit door kennisoverdracht maar ook door het ontwikkelen van sociale en maatschappelijke competenties, die de student in staat stellen deel uit te maken van en bij te dragen aan de pluriforme, democratische Nederlandse samenleving.

Het project is ook prima geschikt voor de lessen Nederlands, omdat de kern van Ondergedoken als Anne Frank de verhalen van de voormalige onderduikers zijn. Lezen van deze verhalen, en artikelen over de onderwerpen van deze verhalen, draagt ook bij aan de leesvaardigheid van studenten. Lezen zet studenten aan tot denken en biedt enerzijds een spiegel die hen dichterbij henzelf brengt en anderzijds een venster biedt op de ander en de wereld. Boeken verbreden de culturele en sociale horizon. De verhalen helpen de studenten om beter sociaal te functioneren en meer begrip te krijgen voor wat anderen doen en denken. Daarnaast vergroot lezen het welbevinden. Studenten kunnen bijvoorbeeld troost ervaren of hoop door het lezen van een boek, ontspanning of een vlucht uit de dagelijkse beslommeringen.

Marcel Prins en Peter Henk Steenhuis

Les 1 **Film en gesprek over verschillende vrijheden**

Inleiding

De studenten bekijken de film *Ondergedoken als Anne Frank* en nemen zo kennis van de onderduik van joodse kinderen in Nederland. Daarna gaan ze met elkaar in gesprek.

Doel

De studenten leren dat vrijheden van elkaar kunnen verschillen, en leren inzien hoe ze van elkaar verschillen. Ook krijgen ze meer respect voor het lot van de onderduikers omdat ze ontdekken hoe beroerd hun situatie geweest moet zijn, in vergelijking met die van henzelf. Dit draagt ertoe bij dat ze hun eigen vrijheid en onze eigen democratische samenleving meer op waarde te schatten.

Lesopzet

1. 30 minuten - Film *Ondergedoken als Anne Frank* bekijken (inclusief opstarten)
2. 20 minuten - Groepsgesprek voeren

Uitwerking

Groepsgesprek voeren

Start het groepsgesprek met de vraag: In de film *Ondergedoken als Anne Frank* gaat het over verschillende vrijheden. Welke zijn dat? Haal met deze vraag op wat de studenten gezien hebben.

Antwoorden:

- Vrijheid om je eigen naam te kunnen zeggen.
- Vrijheid om te kunnen gaan en staan waar je wilt.
- Vrijheid om eruit te mogen zien hoe je wilt.
- Vrijheid om te geloven wat je wilt.
- Vrijheid om te mogen zeggen wat je wilt.

Stel daarna vragen als:

- Welke vrijheid is jou wel eens ontnomen?
- Waarom was dat?
- Wanneer was dat?
- Wie deed dat?
- Hoe heb je dat ervaren?

Les 2 **Studenten** **interviewen** **elkaar over** **verschillende** **vrijheden**

Inleiding

In deze les lezen de studenten passages over de verschillende vrijheden die ook al in de film te zien waren. Hierdoor halen de studenten de verhalen weer op, die in de eerste les kort aan bod zijn gekomen. Daarna interviewen de studenten elkaar, en leggen verbanden tussen de vrijheden die de onderduiker zijn afgenomen en de eigen vrijheid. Ze maken aantekeningen, en enkelen doen later verslag van deze interviews.

Doel

Door het lezen verbeteren de studenten hun leesvaardigheid. Ze leren verbanden leggen tussen heden en verleden, waardoor de geschiedenis dichterbij komt. Door de interviews die de studenten elkaar afnemen, vergroten ze hun empathisch vermogen, doordat ze zich in elkaar moeten verdiepen. Ook wordt er getraind in het luisteren naar de ander, doordat de studenten de interviews moeten vastleggen. De spreekvaardigheid van studenten wordt verbeterd doordat ze in de groep verslag uitbrengen van de interviews.

Lesopzet

1. 5 minuten - Les inleiden
2. 5 minuten - Fragmenten lezen
3. 20 minuten - Elkaar interviewen
4. 20 minuten - Plenair terugkoppelen

Uitwerking

Les inleiden

Start de tweede les door kort terug te blikken. Haal op wat de studenten tijdens de vorige les gezien hebben. Bespreek dat de film *Ondergedoken als Anne Frank* over verschillende vrijheden gaat. Welke zijn dat?

Antwoorden:

- Vrijheid om je eigen naam te kunnen zeggen.
- Vrijheid om te kunnen gaan en staan waar je wilt.
- Vrijheid om eruit te mogen zien hoe je wilt.
- Vrijheid om te geloven wat je wilt.
- Vrijheid om te mogen zeggen wat je wilt.

Fragmenten lezen

Deel de gekopieerde fragmenten uit *Ondergedoken als Anne Frank* over de verschillende vrijheden uit of laat zien waar de fragmenten op de site staan. Laat de studenten de fragmenten lezen. Vraag de studenten na afloop om een fragment te kiezen waardoor hij/zij is geraakt en die vrijheid op zichzelf te betrekken.

Elkaar interviewen

Verdeel de klas in groepjes van drie. Student B interviewt student A over een van de vrijheden waardoor A geraakt is. Student C maakt aantekeningen. Het interview duurt zes minuten. Daarna wisselen de studenten van rol: C interviewt A, en B maakt aantekeningen. Weer zes minuten en dan nog een wisseling: A interviewt B, en C maakt aantekeningen. Degene die aantekeningen maakt, heeft nog een taak: tijdwaarneming. Dit kan op de telefoon. De aantekeningen moeten leesbaar zijn, want ze worden verderop in de les gebruikt.

De interviewers maken gebruik van de vragen: welke, wie, wat, waar, waarom, wanneer, en hoe. Bijvoorbeeld: Welke vrijheid is jou wel eens ontnomen? Wanneer was dat? Wie deed dat? Waarom deed hij dat? Wat deed hij precies?

Plenair terugkoppelen

Geef elk groepje een nummer. Met dertig studenten: 1 tot en met 10. Maak een kleine grabbelton met 10 nummers en laat een van de studenten grabbelen. Kiest een student nummer 1 dan moet een van de leden van groep 1 op basis van zijn aantekeningen vertellen over een andere student.

Dus: als B A heeft geïnterviewd en C heeft aantekeningen gemaakt, dan moet C de groep vertellen over de vrijheid van A. Daarom is het van belang dat de aantekeningen leesbaar zijn. Als de eerste groep een van de drie verhalen verteld heeft, mag hij/zij grabbelen voor de volgende groep. Zo door tot de les afgelopen is.

Fragmenten

Fragment 1: Vrijheid om je eigen naam te kunnen zeggen – Bloeme Emden (vanaf p. 42)

Bloeme Emden is verraden en gevangen genomen. Op p. 54 zegt ze: 'Het eten in de gevangenis was redelijk, we werden eens in de twee dagen gelucht en de bewaaksters mishandelden ons niet. We moeten makkelijke gevangenen geweest zijn. Over de nabije toekomst spraken we nauwelijks. Zolang we in de gevangenis zaten, werd ons leven niet bedreigd. Ondanks alles vond ik het prettig dat ik mijn eigen naam weer kon dragen. Toen pas merkte ik hoe moeilijk het me gevallen was die andere naam steeds te gebruiken. Bloeme Emden – ik proefde mijn naam op het puntje van mijn tong.'

Fragment 2: Vrijheid om te kunnen gaan en staan waar je wilt – Maurice Meijer (vanaf p. 92)

Maurice Meijer zegt op p. 98: 'Zij hadden voor mij op zolder van houten platen een turfhok gebouwd. Zodra de bel ging, joegen ze me naar zolder. Daar tilde iemand mij in het turfhok, ik paste er goed in. Zodra ik zat, ging het deksel erop. Bovenop legden ze dan nog wat turfblokken. Er stonden ook stapels blokken tegen de wanden van het hok. Zo leek het alsof ze een grote voorraad turf hadden.'

Fragment 3: Vrijheid om eruit te mogen zien hoe je wilt – Donald de Marcas (vanaf p. 169)

Donald de Marcas zegt op p. 173: 'Staande op een kruk moest ik mijn hoofd in een bak hangen, waarna tante Net mij inzepte. Het goedje dat ze in mijn haar smeerde moest intrekken. Daarna spoelde ze het uit onder de pomp. Toen had ik lichtbruin haar.'

Fragment 4: Vrijheid om te geloven wat je wilt – Donald de Marcas (vanaf p. 169)

Donald de Marcas zegt op p. 174: 'Voor het eten sloeg ik een kruis. Dat katholieke gebruik had ik overgenomen van mijn onderduikgevers. Daar moesten ze om lachen. Een Joods jongetje dat aan tafel bij de protestantse dominee een kruisje sloeg voor het eten...'

Fragment 5: Vrijheid om te mogen zeggen wat je wilt – Johan Sanders (vanaf p. 159)

Johan Sanders zegt op p. 164: 'Mijn zusjes, die in de buurt ondergedoken zaten, gingen naar dezelfde school als ik. Ik zag ze elke dag op de speelplaats. Maar ik mocht niet met ze praten want niemand mocht weten dat het mijn zusjes waren. Wanneer ik de kans kreeg, gaf ik ze plaatjes die ik van de meester kreeg als ik mijn wekelijkse psalmversje foutloos had opgezegd. Wat moest ik met zo'n plaatje? Ik dacht dat zij ze misschien mooi vonden, zij waren een stuk jonger dan ik. Iedere dag liep ik met mijn pleegbroertje naar school. Op een keer ontmoetten we mijn zusjes op straat. Wij kwamen van de ene kant, zij van de andere. Ik voelde me blij en kon me niet inhouden. 'Dat zijn mijn zusjes,' zewi ik tegen de kleine Gert. Die jongen keek alsof hij water zag branden. Hij is nooit vergeten dat ik het gezegd heb, maar heeft er ook nooit over gesproken. Dat is de enige keer geweest dat ik mijn mond voorbij heb gepraat.'

Les 3

Vrijheid en actualiteit

Inleiding

In les 1 leerden de studenten de verschillende vrijheden onderscheiden die de onderduikers werden afgenomen. In les 2 leerden de studenten nadenken over die verschillende vrijheden met betrekking tot zichzelf. In les 3 leren ze een relatie leggen tussen deze vrijheden en de actualiteit. Ze doen dit aan de hand van artikelen uit kranten of van websites. Ook leggen de studenten zelf een link tussen de vrijheden van toen en die van nu, niet bij zichzelf maar in de wereld. Gebruik zo nodig de voorbeeldartikelen per vrijheid.

Doel

De studenten leren informatie zoeken, verbanden leggen tussen geschiedenis en actualiteit, en analyseren van de verschillen tussen het ontbreken van verschillende vrijheden.

Lesopzet

1. 5 minuten - Les inleiden
2. 25 minuten - Informatie zoeken (individueel)
3. 10 minuten - In groepjes terugkoppelen
4. 10 minuten - Plenair terugkoppelen

Uitwerking

Les inleiden

Start deze derde les door kort terug te blikken.

Er zijn verschillende vrijheden aan bod gekomen:

- Vrijheid om je eigen naam te kunnen zeggen - Bloeme Emden
- Vrijheid om te kunnen gaan en staan waar je wilt - Maurice Meijer
- Vrijheid om eruit te mogen zien hoe je wilt - Donald de Marcas
- Vrijheid om te geloven wat je wilt - Donald de Marcas
- Vrijheid om te mogen zeggen wat je wilt - Johan Sanders

Informatie zoeken

Maak vijf groepen, zodat de klas evenwichtig verdeeld is. Met een groep van dertig studenten betekent het dat er zes studenten aan het werk gaan met een bepaalde vrijheid. Geef bij elke vrijheid een korte toelichting. Elke student zoekt daarna in de media een artikel over een van deze vrijheden. Als het een student niet lukt, geef dan een van de voorbeeldartikelen die bij deze les horen (Bijlage 1). De studenten lezen het artikel en bedenken wat ze ervan vinden. Daarbij letten ze op: wat vind je van het onderwerp, maar ook wat vind je van het artikel? Deze zoek- en leesopdracht voeren de studenten individueel uit.

Vrijheid om je eigen naam te kunnen zeggen

Vragen

In welke situaties zeggen mensen hun namen niet/moeten/willen ze hun naam verhullen? Wat zijn de verschillende redenen om een andere naam te kiezen?

Antwoorden

Illegale immigratie, vluchtelingen zonder status, politie als je een bekeuring krijgt artiestennaam, anonieme bron in de krant, een transgender als Nickie de Jager of Nickie Tutorials, die als Niels geboren werd. Schrijver met pseudoniem. Nieuwkomers die een naam hebben die voor autochtonen moeilijk is uit te spreken en deze daarom maar aanpassen.

Opdracht

Je zoekt een achtergrondartikel in de media over een van deze onderwerpen en vat voor jezelf samen wat er wordt gezegd over het niet noemen van een naam of het veranderen van een naam.

Vrijheid om te kunnen gaan en staan waar je wilt

Vraag

Wie worden er in hun vrijheid om te bewegen beperkt?

Antwoord

Kinderen, criminelen, psychiatrisch patiënten, scholieren die moeten nablijven, mensen die besmet zijn met corona, maar ook voetballers die van het veld worden gestuurd met een rode kaart.

Vraag

Waarom doen we dat als maatschappij?

Antwoorden

Bij criminelen als straf. Bij kinderen soms ook. Bij psychiatrisch patiënten doe we dat om ze tegen zichzelf te beschermen. Bij sporters om spelregels in acht te nemen. Wanneer is beperking van de bewegingsvrijheid wel en wanneer niet terecht?

Vraag

Zijn er ook situaties te bedenken waarin het logisch is dat jouw bewegingsvrijheid beperkt is?

Antwoord

Geldt dit niet voor iedereen? Je kunt niet zo maar een privé huis binnenlopen dat niet van jou is. Of een voorstelling binnengaan zonder kaartje. Etc.

Opdracht

Je zoekt een achtergrondartikel in de media over een van deze onderwerpen en vat voor jezelf samen wat er gezegd wordt over het beperken van bewegingsvrijheid.

Vrijheid om eruit te mogen zien hoe je wilt

Vraag

Wanneer mogen mensen er tegenwoordig niet uitzien zoals ze willen?

Antwoord

Omdat ze op school bepaalde kleren moeten dragen, of juist niet mogen dragen, zoals een petje, hoodie of een boerka. Omdat ze geen geld hebben naar de kapper te gaan. Omdat ze zich meisje voelen en jongen zijn. Omdat ze willen voldoen aan wat in de mode is en ze niet durven af te wijken van hoe hun vrienden eruitzien. Plastische chirurgie, lip fillers, borstvergroting. Omdat ze zich gediscrimineerd voelen, en daardoor bijvoorbeeld hun huid gaan bleken zoals de zanger Michael Jackson gedaan zou hebben of hun haar verven (soms ook om jonger te lijken) of ontkroezen.

Andere voorbeelden: Mensen willen soms juist opvallen en hun uiterlijk inzetten als vorm van rebellie. Denk aan het lange haar van de Beatles, tatoeages of een hanenkam.

Het uiterlijk is een vorm van identiteit en kan ook samengaan met bijvoorbeeld geloof: dreadlocks, hoofddoek, boerka of nikab.

Opdracht

Je zoekt een artikel in de media over een van deze onderwerpen en vat voor jezelf samen wat er gezegd wordt over het beperken van de vrijheid hoe je eruit wilt zien.

Vrijheid om te geloven wat je wilt

Vraag

Kunnen mensen tegenwoordig altijd en overal geloven wat ze willen?

Opdracht

Je zoekt een artikel in de media over vrijheid van godsdienst en vat voor jezelf samen wat erover wordt gezegd. Bijvoorbeeld: godsdienstvrijheid in China.

Vrijheid om te mogen zeggen wat je wilt

Vraag

Betekent vrijheid van meningsuiting dat iedereen mag zeggen wat hij wil? Wanneer ben je niet vrij om te zeggen wat je wilt?

Opdracht

Je zoekt een artikel dat hierover gaat en vat voor jezelf samen wat er gezegd wordt over het beperken van de vrijheid van meningsuiting.

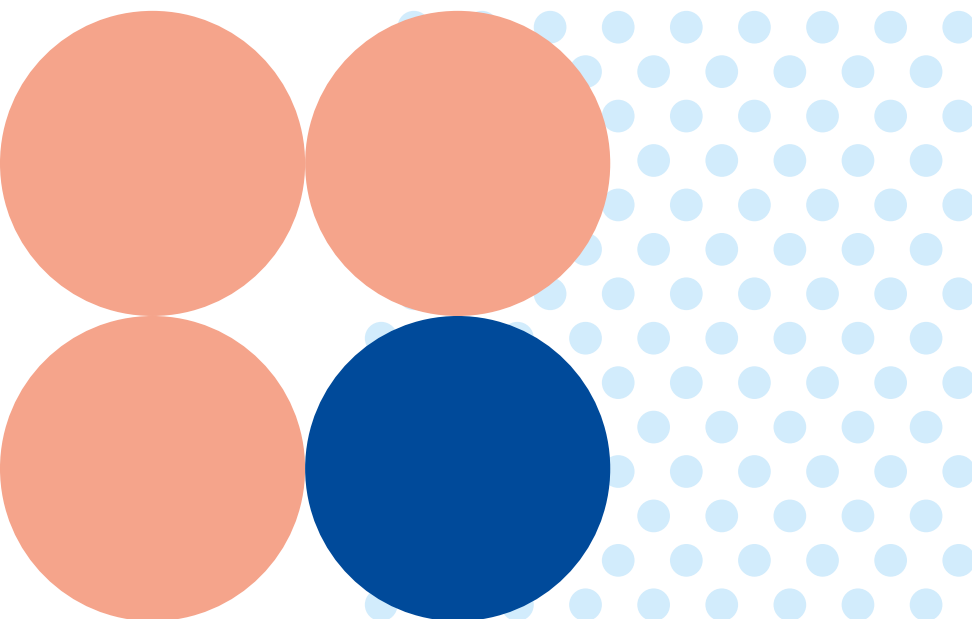
In groepjes terugkoppelen

Na 25 minuten vormen de studenten die met hetzelfde onderwerp aan de slag zijn gegaan een groepje. Net als thuis of in een café praten de studenten over het onderwerp en over wat zij gelezen hebben. Wat zijn de overeenkomsten, wat zijn de verschillen? Waarom hebben ze voor dat ene artikel gekozen? Verraste het? Wat wisten ze nog niet? Zijn er ook raakvlakken met de andere vrijheden?

Er is wel één verschil met een gewoon gesprek met vrienden: in elke groep maakt een van de studenten op een flipover aantekeningen.

Plenair terugkoppelen

Neem de laatste tien minuten van de les met de studenten de flipovers door. Wat zijn de studenten aan de hand van de verschillende artikelen te weten gekomen over de verschillende vrijheden en de actualiteit?

Les 4

Vrijheid en identiteit

Inleiding

In de eerste drie lessen hebben de studenten geleerd wat de verschillende vrijheden zijn, hoe ze van elkaar verschillen en hoe ze tegenwoordig in de actualiteit naar voren komen. Maar wat betekenen ze voor de identiteit van een persoon als hij deze vrijheid kwijtraakt?

Doel

Studenten leren inzien dat vrijheden, en verlies van vrijheden ons wezen aantast. Maar hoe, dat is nog lastig te verwoorden. In deze les leren ze daarover vertellen door het maken van een vlog.

Lesopzet

1. 10 minuten - Les inleiden
2. 10 minuten - Verhaal lezen
3. 20 minuten - Vlog maken
4. 10 minuten - Plenair terugkoppelen

Uitwerking

Les inleiden

Start de les met een korte toelichting op het begrip identiteit.

Identiteit is een van de lastigste begrippen die er zijn. Het heeft te maken met wie iemand is of denkt te zijn. Of voelt te zijn, wat weer wat anders is, want denken en voelen zijn heel verschillend. Het is in de geschiedenis van de mensheid nog niet zo lang geleden dat we begonnen te denken dat we allemaal een andere identiteit hebben. Een belangrijke persoon die daarover nagedacht heeft, is de filosoof-schrijver-musicus Jean-Jacques Rousseau. Zijn beroemde uitspraak daarover is: 'Ik durf zelfs te geloven dat ik niet gemaakt ben als enig ander mens ter wereld. Ook al zou ik niet beter zijn, ik ben op z'n minst anders.'

Tegenwoordig denken we allemaal wel dat we van elkaar verschillen. Hoe we dat doen, komt tot uiting in de verhalen die we over onszelf vertellen. Daarbij speelt wat we doen een belangrijke rol. En wat we doen heeft ook te maken met wat we niet kunnen doen. Met vrijheid dus.

Vraag de studenten om na te gaan welke van de vijf vrijheden die aan bod zijn gekomen het sterkst hun identiteit bepaalt.

De vijf vrijheden die aan bod zijn gekomen:

- Vrijheid om je eigen naam te kunnen zeggen - Bloeme Emden
- Vrijheid om te kunnen gaan en staan waar je wilt - Maurice Meijer
- Vrijheid om eruit te mogen zien hoe je wilt - Donald de Marcas
- Vrijheid om te geloven wat je wilt - Donald de Marcas
- Vrijheid om te mogen zeggen wat je wilt - Johan Sanders

Verhaal lezen

Vraag de studenten om het hele verhaal te lezen dat bij de vrijheid hoort die zij gekozen hebben.

Vlog maken

Vraag de studenten om buiten met een aantal beelden een vlog te maken over de door hun gekozen vrijheid. Nodig hen uit om bij die beelden hun eigen verhaal te vertellen. Stel: een student is een talentvol voetballer, wat zou het voor hem betekenen als hij niet meer naar buiten zou mogen? Voor zijn energie, voor zijn ritme van de dag, voor het ontmoeten met vrienden, voor zijn trots?

Geef de volgende aandachtspunten mee:

- Zorg dat je duidelijk vertelt. Halverwege gaan lachen, lijkt leuk als je moet lachen, maar als je je vlog aan anderen laat zien, ziet het er nogal stom uit.
- Probeer in te zoomen en uit te zoomen, dat geeft afwisseling van beeld.
- Let erop dat je niet pal tegen de zon in opneemt, want dan is er niks te zien.
- Let ook op het geluid: midden in de wind staan, zorgt ervoor dat straks niets van je verhaal te horen is.
- Houd je telefoon horizontaal, behalve als je met opzet verticaal wilt filmen.
- Zorg ervoor dat het echt over jou gaat, over jouw identiteit, probeer daarom echt jouw verhaal te vertellen. Wees origineel.

Plenair terugkoppelen

Verzamel de vlogs en bekijk ze met de groep via het digibord. Na afloop wordt er gestemd voor de beste vlog. De winnaar krijgt een reep chocolade.

Les 5

Vrijheid als keuze

Inleiding

In de eerste vier lessen hebben de studenten geleerd over de betekenis van verschillende vrijheden, van de invloed van die vrijheden op identiteit en op de samenleving. Degenen die deze vrijheid verdedigd hebben, zijn nog niet aan bod gekomen. Over de mensen die onderduikers hulp boden. 'De kinderen van oom Henk' gaat over verzetsstrijder Sieny Cohen-Kattenburg (1924-2019). Deze les gaat over dit verhaal.

Doel

De studenten herkennen situaties waarin het omgaan met en nemen van moeilijke beslissingen centraal staan. De studenten leren kritisch denken vanuit het perspectief van *het andere verhaal*.

Lesopzet

1. 5 minuten - Les inleiden
2. 10 minuten - Verhaal lezen
3. 25 minuten - Brief schrijven
4. 10 minuten - Brieven uitwisselen

Uitwerking

Les inleiden

Start de les door te vertellen over het thema en doel van deze les.

Verhaal lezen

Vraag de studenten om het verhaal 'De kinderen van oom Henk' (vanaf p. 103) te lezen. Tijdens het lezen kunnen ze letten op dilemma's, zoals wel of niet onderduiken, wel of niet verzet plegen, wel of niet je kinderen afstaan aan vreemden. Laat de studenten ook letten op thema's, zoals moed, nemen van moeilijke beslissingen, omgaan met dilemma's, eenzaamheid, sociaal ongemak, racisme. Laat de studenten aantekeningen maken van hun bevindingen.

Brief schrijven

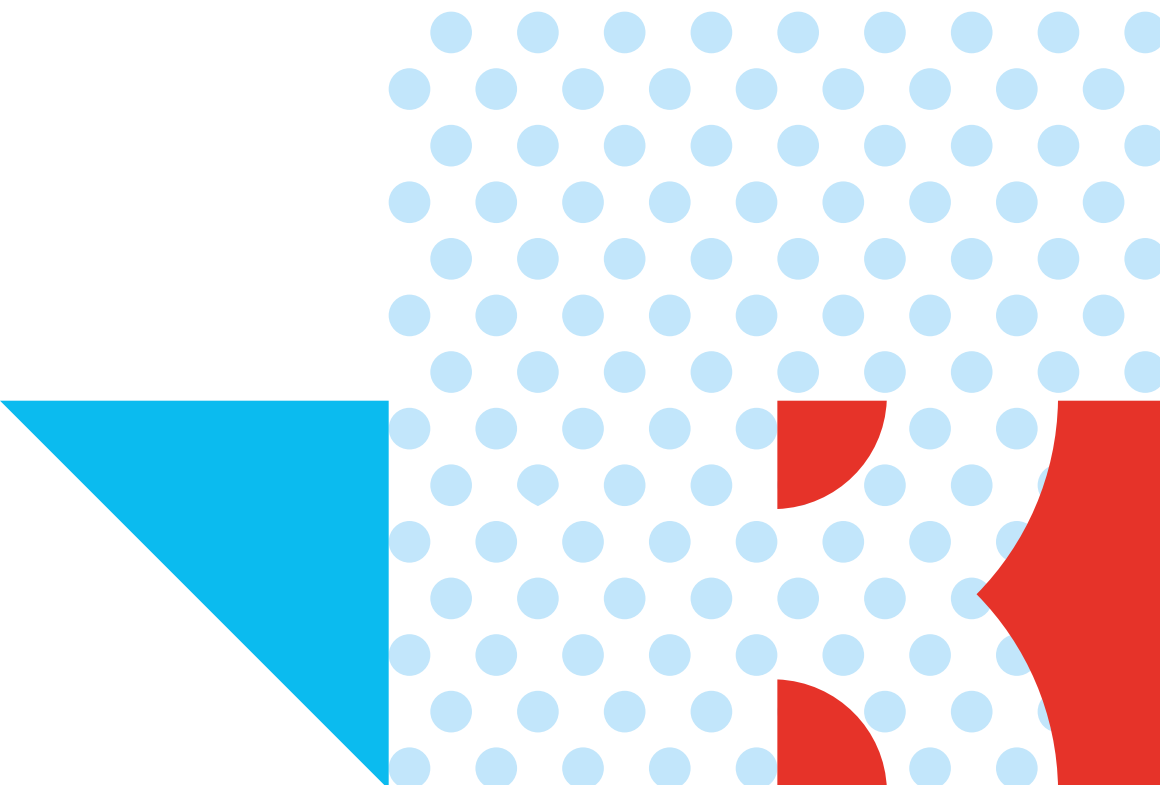
Op basis van de aantekeningen die de studenten bij beide opdrachten gemaakt hebben, schrijven ze daarna een brief aan de onderduikgevers. Laat hen bijvoorbeeld beschrijven wat ze bewonderen aan hen, hoe ze het zelf zouden doen, of ze onderduikers zouden nemen, hoeveel, hoe lang, of ze er geld voor zouden vragen, of ze mensen zouden willen nemen van hun eigen geloof, of dat ze alleen familie zouden willen laten onderduiken en misschien een paar vrienden, maar zeker geen volstrekt onbekenden. Vraag hen om eerlijk te zijn, om zich te verplaatsen in de onderduikgevers.

Vraag de studenten ook of zij vermoeden - meer weten ze niet want ze zijn niet in de situatie - of ze de moed zouden hebben onderduikers in hun huis op te nemen. Waarvoor zouden ze het bangst zijn? Wat zouden ze de lastigste beslissing vinden? Zouden ze het vervelend vinden om mensen constant in hun huis te hebben; de meeste mensen zijn bezoek na drie dagen wel beu, maar onderduikers blijven soms maanden.

De studenten mogen ook iets heel anders aan onderduikgevers schrijven. Nodig hen uit om toegankelijk te schrijven, zodat de brief leuk wordt om te lezen. Daarbij helpt de tip: concreter is beter. Laat hen veel voorbeelden uit hun eigen leven gebruiken, dat leest lekker.

Brieven uitwisselen

Na afloop worden de brieven verzameld en krijgt elke student de brief van zijn buurman/-vrouw te lezen.

Extra les

Inleiding

De studenten hebben nu vijf lessen gewerkt met vijf vrijheden. Er is voor gekozen om deze vijf uit te diepen, en niet op zoek te gaan naar eventuele andere vrijheden – denk aan vrijheid van onderwijs. Het gaat erom dat studenten echt leren nadenken en formuleren over vrijheid. Beseffen hoe waardevol vrijheid voor hen zelf is.

Er is nog een extra leesopdracht. Bepaal of het een kleine opdracht wordt of een uitgebreide. Er zijn steeds vijf verhalen uit *Ondergedoken als Anne Frank* aan bod gekomen. In het boek staan er veertien. Kies vijf andere verhalen waar de behandelde vrijheden ook in voorkomen. Het is de bedoeling dat de studenten een of meer verhalen kiezen, en de vrijheden in de verhalen met elkaar vergelijken.

De vijf vrijheden die aan bod zijn gekomen:

- Vrijheid om je eigen naam te kunnen zeggen – Bloeme Emden
- Vrijheid om te kunnen gaan en staan waar je wilt – Maurice Meijer
- Vrijheid om eruit te mogen zien hoe je wilt – Donald de Marcas
- Vrijheid om te geloven wat je wilt – Donald de Marcas
- Vrijheid om te mogen zeggen wat je wilt – Johan Sanders

Lesopzet

1. 5 minuten – Les inleiden
2. 30 minuten – Verhalen lezen
3. 15 minuten – Plenair terugkoppelen

Uitwerking

Les inleiden

Start de les door te vertellen over het thema van deze les. Vertel dat er nog andere vrijheden zijn dan de vijf die steeds aan bod zijn gekomen, zoals de vrijheid van onderwijs.

Verhalen lezen

Bepaal hoeveel verhalen de studenten nog moeten lezen. De verhalen kunnen in de klas gelezen worden, of als huiswerk opgegeven worden. Geef géén opdracht mee. Laat weten dat de slotopdracht pas de volgende les gegeven wordt, als alle verhalen gelezen zijn. De studenten lezen de verhalen, omdat ze vermoeden dat er een toets komt. Die komt er niet.

Plenair terugkoppelen

Vat samen welke thema's de afgelopen weken aan bod zijn gekomen en wat de studenten gedaan hebben. Vraag de studenten hun ouders hierover te vertellen en hun te vragen wat zij nog van de oorlog weten. Bij deze opdracht kan ieder ander verhaal uit het boek worden gekozen. Een aantal verhalen sluit echter expliciet aan bij de genoemde vrijheden.

Parallelverhalen

Vrijheid om je eigen naam te kunnen zeggen

Bij deze vrijheid past het verhaal van Jack Eljon, vanaf p. 56. De animatie bij het verhaal van Jack Eljon is ook zeer illustratief bij dit onderwerp.

www.ondergedokenalsannefrank.nl/app

Vrijheid om te kunnen gaan en staan waar je wilt

Alle verhalen zijn hierbij geschikt. Bennie Kosses is een goed voorbeeld. Hij zat op 42 adressen, vanaf p. 126. Lowina de Levie zit in een schuurtje, vanaf p. 149. Rita Degen moet de hele dag in de speeltuin zitten, vanaf p. 9. Jaap Sitters sluit ook mooi aan met al zijn onderduikplekken, vanaf p. 23. Bij zijn verhaal zitten veel (verstop)filmpjes, die je met de QR-code kunt aanklikken.

Vrijheid om eruit te mogen zien hoe je wilt

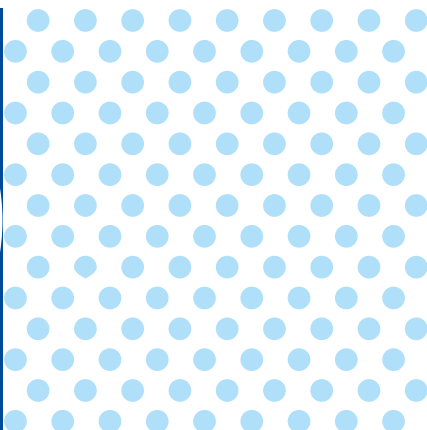
Het verhaal van Leni de Vries sluit mooi aan waar het gaat over haar wenkbrauwen en identiteit, vanaf p. 118.

Vrijheid om te geloven wat je wilt

Het verhaal van Johan Sanders sluit mooi aan bij dat van Donald de Marcas. Hij krijgt zweren omdat hij niet gewend is varkensvlees te eten. En hij legt zijn handen op zijn hoofd als een keppeltje. Vanaf p. 159.

Vrijheid om te mogen zeggen wat je wilt

Het verhaal van Johan Sanders illustreert dit expliciet. In alle andere verhalen komt dit ook aan bod. Goed om je te realiseren dat wat wij zo vanzelfsprekend vinden in de onderduik altijd problematisch is.

Bijlage 1

Artikelen bij les 3

Vrijheid om je eigen naam te kunnen zeggen

Femke Rodenburg: *Algemeen Dagblad*, 10 oktober 2020: 'Ik was geen meisjemeisje'

Met het hijsen van de regenboogvlag in het Westdampark wordt vandaag de derde Woerdense Regenboogweek afgetrapt. Sam Vermeulen (18) vindt het heel belangrijk dat LHBT (lesbisch, biseksueel, homoseksueel, transgender) komende week meer zichtbaar en bespreekbaar is. "Ik gun anderen net zo'n goede ervaring als ik heb gehad met mijn coming out en transitie."

Sam werd achttien jaar geleden geboren als meisje. Hoewel hij nooit met poppen speelde en soms met kleding van de jongensafdeling aan kwam zetten, was er in zijn jeugd nog geen sprake van transseksualiteit. "Ik was gewoon geen meisjemeisje en mijn ouders vonden dat prima."

Borsten verstoppen

Op de middelbare school veranderde Sam. "Ik had een vriendengroep die heel open was en daardoor maakte ik kennis met de LHBT-community. Tegelijkertijd veranderde mijn lichaam in de pubertijd en merkte ik dat ik het helemaal niet leuk vond om borsten te krijgen." Toen dat gevoel zo sterk werd, dat Sam ze verstopte in wijde truien en vesten, ging hij op zoek naar wat daarachter zat.

Eerst identificeerde Sam zich een tijdje met non-binair (mensen die zich niet thuis voelen in de hokjes man of vrouw, red.). "Ik dacht: dan hoeft er niet zo veel te veranderen en ik wilde geen operaties." Maar toen de pubertijd doorzette, besepte Sam dat hij toch transgender is. "Ik merkte dat ik het heel fijn vond als vrienden me bij mijn nieuwe, mannelijke, voornaam noemden en wilde toch de medische transitie ingaan."

Op 14-jarige leeftijd informeerde Sam eerst zijn moeder. "Een vriend van school die ook transgender is, is meegegaan als steun. Mijn moeder reageerde heel goed. Ze zei dat ze binnenkort al wilde vragen hoe we het nou zouden doen met mijn naam. Want zij gebruikte nog mijn meisjesnaam, terwijl ze ook had gemerkt dat vrienden die thuiskwamen mij bij mijn nieuwe naam noemden."

Ook Sams vader had geen moeite met de coming out. "Hij vond het alleen lastig om over te schakelen naar mijn nieuwe naam en versprak zich regelmatig." Zijn oude naam noemt Sam bewust niet. "Het is mijn naam niet meer, toch schrik ik altijd nog een beetje als ik 'm hoor, omdat ik bang ben dat mensen dan mij bedoelen."

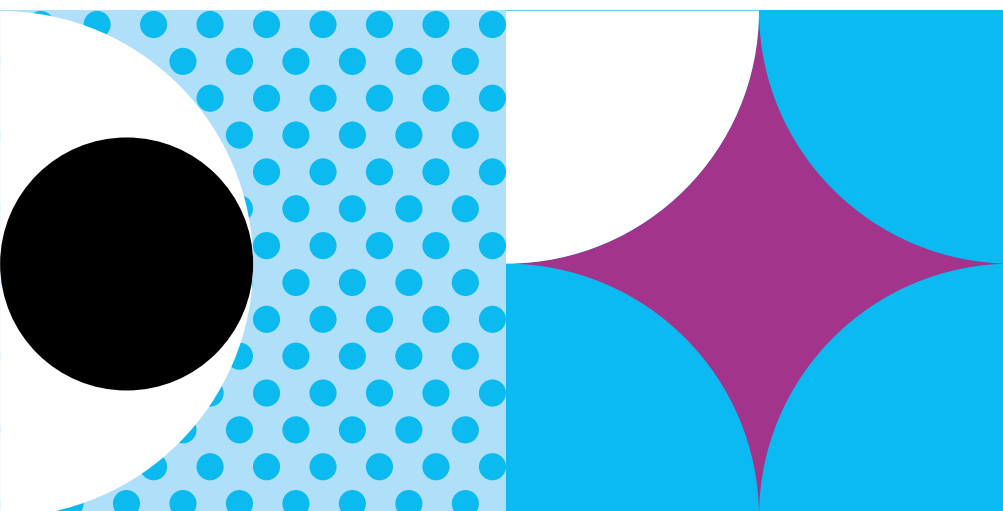
WachtlIJst

Een week na zijn coming out zat Sam met zijn moeder bij de huisarts voor een doorverwijzing naar het VUmc. Vervolgens brak het lange wachten aan. "Eerst was de wachtlIJst 32 weken, maar dat werd uiteindelijk anderhalf jaar. Dat was wel zwaar, want ondertussen ontwikkelde mijn vrouwenlichaam zich gewoon door, terwijl ik dat helemaal niet wilde."

Hormoonpillen

Inmiddels zit Sam, die begin dit jaar van Woerden naar Vleuten verhuisde, volop in het transitietraject. "Ik slik sinds januari hormoonpillen en heb twee weken geleden groen licht gekregen voor de borstverwijderende operatie. Daar ben ik heel blij mee, want ik wil heel graag kunnen zwemmen zonder T-shirt aan."

Van familie, vrienden, school en de scouting kreeg Sam uitsluitend positieve reacties. "Ik weet dat dat bijzonder is, terwijl dat eigenlijk niet zo zou moeten zijn." Om die reden is Sam sinds 2018 betrokken bij de Woerdense Regenboogweek die Coming Out Woerden organiseert. "Ik leerde de organisatie kennen als voorzitter van de Gender and Sexuality Alliance op het Minkema College. De Regenboogweek is belangrijk, want Woerden is nog best conservatief, terwijl er wel een grote LHBT-gemeenschap is." Sam hoopt dat de Regenboogweek leidt tot meer ruimdenkendheid. "Zodat anderen net zo'n positieve ervaring bij hun coming out hebben. Een steuntje in de rug kan erg helpen."

Vrijheid om te kunnen gaan en staan waar je wilt, met corona

Niek Hoort: 'Het voelt als onderduiken' *Nieuwe Ooststellingwerver*, 24 maart 2020

In het jaar dat we uitgebreid zouden stilstaan bij 75 jaar bevrijding, is ons land in oorlog met het gevreesde coronavirus. Voor sommige vervolgden die de periode 40-45 hebben meegemaakt, voelt het verplicht thuisblijven en het niet mogen ontvangen van bezoek als opnieuw onderduiken.

Vorige week belde ik met mijn 93-jarige tante Truus Stern die in een verpleegtehuis verblijft. Zij is Joods en overleefde de oorlog dankzij dertien verschillende onderduikadressen. Rond de bevrijding zat ze ondergedoken in Veenhuizen. Op de dag dat de Canadese bevrijders kwamen, was Truus in Oosterwolde en diezelfde dag hielp ze Franse parachutisten in Appelscha. Op het moment dat ik haar belde, was net besloten dat er in het verpleeghuis geen bezoek meer mag komen. Ze was erg verdrietig. Haar dochter die normaal gesproken elke dag langskomt, mag er ook niet meer in. Het besmettingsgevaar voor de fragiele bewoners is te groot. Het sneed door mijn ziel toen ze vertelde dat de huidige situatie haar erg doet denken aan de onderduikperiode.

In de oorlog werd een groot deel van haar familie omgebracht. Haar moeder werd in Block 10 in Auschwitz door Nazi-dokters misbruikt voor medische experimenten. Ondanks die gruwelijkheden overleefde ze de oorlog. Mijn tante pakte na de oorlog het gewone leven weer op en toont zich - zolang ik haar ken - altijd optimistisch. Zelfs toen ze vorig jaar na een val aan een gebroken heup moest worden geopereerd, hield ze ondanks de pijn de moed erin.

Ze kroop de laatste maanden net weer uit het fysieke dal en keek uit naar de activiteiten rond 75 jaar bevrijding waarvoor ze was uitgenodigd. Ook daar komt door het virus niets van terecht. In vergelijking met wat zij in die bange oorlogsjaren meemaakte, kan ik het door de overheid aanbevolen thuiszitten heel goed relativëren.

Het ontbreekt ons immers aan (bijna) niks. Er is voldoende te eten, de verwarming en de kraan doen het en om de vrije tijd te doden zijn er kranten, tijdschriften en boeken. Ook het internet, televisie (Netflix!) en radio werken gewoon en met de (klein)kinderen, andere familie en vrienden kan via beeldverbinding worden gebeld.

Ik kan er slecht tegen dat er nog steeds mensen zijn die corona bestempelen als een gewoon griepje en zich op straat of in de supermarkt niet houden aan minstens 1,5 meter afstand. De dreiging van het virus bezorgt mij af en toe de kriebels. Vorige week werd ik 65. Zit ik nu ook in de gevarenzone? Het was in elk geval een verjaardag om nooit te vergeten.

Voor het eerst kwam er niemand die dag op bezoek. Ik was zelf bij mijn (ook 93-jarige) moeder die daags tevoren in het Wilhelminaziekenhuis in Assen een operatie had ondergaan. Om binnen te komen, moesten we door speciale tenten waar aan elke bezoeker vragen werden gesteld en van iedereen de temperatuur werd gemeten. Dat alles om te voorkomen dat het virus het ziekenhuis binnendringt.

Gelukkig gaat het inmiddels goed met mijn moeder. Ook zij weet uit eigen ervaring hoe het is om te moeten onderduiken. De vergelijking met de onderduik gaat voor mij gelukkig

mank. We komen hier met gebruik van gezond verstand wel door heen. Mijn tante belde ik begin deze week opnieuw. Ze klonk gelukkig weer als vanouds optimistisch: 'Ik heb de oorlog overwonnen. Dit zal ik ook overwinnen.'

Vrijheid om eruit te mogen zien hoe je wilt

Haroon Ali: 'Fillers op je achttiende', *Trouw*, 28 november 2020

Intro: De populariteit van botox en fillers onder jonge vrouwen groeit snel. Cosmetische behandelingen zijn steeds betaalbaarder, maar wanneer ben je mooi genoeg?

Als klein meisje stond Yaël Dingemanse (22) al vaak voor de spiegel, om te experimenteren met make-up en uiterlijke verzorging. Geen wonder dat ze nu schoonheidsspecialiste in opleiding is, met een bijbaan als visagist. "Ik wil mensen een goed gevoel geven over zichzelf. Maar door mijn werk zie ik ook sneller wat ik wel en niet mooi vind aan mezelf." Ze vond haar lippen te klein en op haar achttiende, na een jaar van onderzoek en zelfreflectie, liet Dingemanse die voor het eerst behandelen met fillers. "Mijn ouders vonden het een verschrikkelijk idee, maar ik ben toch van een andere generatie en voor ons is het heel normaal om iets te laten opvullen, ook op jongere leeftijd."

Dingemanse, die in het Zeeuwse dorp 's-Heer Arendskerke woont, erkent dat ze vaak wegdroomt bij de perfecte vrouwen op Instagram. "Iedereen noemt Kylie Jenner als voorbeeld": de jongste Kardashian-zus en beauty-ondernemer die als tiener al begon met cosmetische ingrepen. "Ik vind haar ook mooi, want ze heeft volle lippen, lange wimpers, getekende wenkbrauwen en een mooie kaaklijn. Maar het is eigenlijk too much en haar figuur is ook niet natuurlijk." Daarom laat Dingemanse zich niet te veel opjutten. "Ik hou het alleen bij mijn lippen, wat ik best knap vind van mezelf. Ik doe het ook niet voor de buitenwereld, maar echt voor mezelf. Ik ben nu trots op wie ik ben."

Ze is een van de klanten van House of Bratz, een cosmetische kliniek met twee vestigingen, in Amsterdam en Rotterdam. De kliniek is al langer actief op Instagram, dus ze trekken veel jonge vrouwen aan, zegt cosmetisch arts Coriene Catsman (31). "Die nemen vaak hun moeder mee." Veel van de klanten komen voor botox, om bepaalde gezichtsspieren of rimpels te verlammen, of fillers, waarmee lippen of andere delen van het gezicht worden opgevuld. Beide middelen werken na een tijdje weer uit of lossen op, dus de behandelingen moeten worden 'bijgehouden'. Zo'n prikje gaat vaak verrassend snel. "Het staat voorop dat een cosmetische ingreep altijd veilig moet gebeuren", zegt Catsman. "Maar als het om een simpele behandeling gaat, kun je met een half uur klaar zijn."

Nu influencers zoals de Kardashians een maakbaar schoonheidsideaal promoten, voelen cosmetisch artsen zoals Catsman een verantwoordelijkheid om de verwachtingen van klanten te temperen. "Ik vraag daarom eerst wat hen precies stoort en hoe dat komt. Daarna kijken we samen hoe de cliënt weer tevreden wordt. Beautytrends kunnen namelijk over tien jaar weer heel anders zijn." Met name over permanentere ingrepen, zoals plastische chirurgie aan het gezicht, moet je langer doorpraten. De meeste klanten luisteren naar haar adviezen, maar als een meisje aandringt op meer fillers, gaat Catsman toch akkoord. "Ik wil mezelf niet vergelijken met een kapper, maar die vindt een bepaalde haarkleur ook niet altijd even mooi bij een klant. Toch mag de cliënt bepalen hoe hij of zij eruit wil zien. Als iemand vollere lippen wil dan ik mooi vind, mag dat, zolang het medisch verantwoord is."

Hoe populair zijn cosmetische ingrepen? Op basis van een peiling onder artsen maakten onderzoekers een ruwe schatting: in 2016 werd ruim één op de vijftig vrouwen tussen de 18 en 70 jaar behandeld met botox. Net iets minder vrouwen lieten zich injecteren met fillers. Overigens gaat het bij deze cijfers deels om dezelfde vrouwen, die het beide lieten doen. Het aandeel van mannen is klein (zie kader). De populariteit onder jonge vrouwen groeit juist snel. Het Erasmus MC publiceerde afgelopen zomer een onderzoek naar de klanten van drie grote Nederlandse klinieken. Het aandeel van vrouwen tussen de 18 en 25 was in tien jaar tijd meer dan verdubbeld, van 3,1 procent in 2008 naar 8 procent in 2017. Dat klinkt veel, maar feit blijft dat meer dan 90 procent van alle klanten ouder dan 25 is.

Voordeelklinieken

Joost Kroon (45) is een cosmetisch arts in het hogere, duurdere segment. Hij richt zich juist op een wat oudere doelgroep. "Ik doe veel volumeherstel na veroudering, en dat vraagt vaak om meerdere behandelingen." Hij hekelt de 'voordeelklinieken' waar alles snel moet om een hoge omzet te draaien. "Ik neem de tijd voor een intake en kijk hoe we het gezicht in verhouding kunnen brengen. Zoiets kun je meten, met een bepaalde passer of door lijnen te trekken over het gezicht. Ik ben ook terughoudend met het opvullen van lippen, die zijn vaak al vol genoeg. En als je alleen lippen opvult zonder ingevallen wangen of hangende mondhoeken aan te pakken, doe je je werk niet goed."

Kroon is een bekende arts, die ook geregeld is te zien in tv-programma's over schoonheid. Hij heeft dus niet te klagen over klandizie en kan makkelijker nee zeggen tegen behandelingen die geen 'visitekaartje' zijn voor zijn werk. "Als ik pornolippen zie, denk ik gelijk: nee. Mijn behandelingen moeten zo natuurlijk ogen, dat mijn collega's eigenlijk niet kunnen zien wat ik heb gedaan." Maar ook Kroon moet vaak de verwachtingen van klanten bijstellen. "Ik laat veel voor- en na-foto's zien, zodat je precies ziet wat zoveel milliliter doet. Ik snap dat je waar voor je geld wil, maar je kunt beter met minder beginnen. Gelukkig heb ik wat oudere klanten, die staan meestal sterker in hun schoenen."

Het beeld is vaak dat vrouwen doorslaan met cosmetische ingrepen en plastische chirurgie, een beeld dat in stand wordt gehouden door tv-programma's als 'Botched'. Maar de behandelaars zeggen dat de meeste vrouwen naar de kliniek komen met subtiele wensen.

Oda Theeboom (19) uit het Utrechtse De Meern schaamde zich bijvoorbeeld voor de hoeveelheid tandvlees die was te zien als ze lachte. "Als vrienden een foto van me maakten, stoorde ik me iedere keer aan mijn lach." Terwijl dat vaak het mooiste is aan een mens. "Voor mij dus niet. Ik probeerde mijn glimlach te verbergen door mijn hand ervoor te houden. Dan wordt je zelfbeeld wel aangetast." De creative business-student wilde er al sinds haar 17de iets aan laten doen. "Maar ik wist niet precies wat. Ik dacht dat je je lippen gewoon zo vol moest spuiten, zodat je je tandvlees niet meer zag. Ik ben blij dat ik dat niet heb gedaan."

In Theebooms familie wordt vrij makkelijk gesproken over uiterlijke ingrepen. "Mijn moeder liet eerder al haar frons behandelen en vroeg aan de arts of er ook iets was te doen aan mijn tandvlees. Hij vertelde toen over de gummy smile-behandeling." Dan wordt er wat botox ingespoten zodat de bovenlip lager komt te hangen, over het tandvlees heen. Die behandeling herhaalt Theeboom ieder half jaar. "Ik ben nu meer mezelf en lach weer. Media

focussen vaak op de extremen, alsof iedereen denkt: go big or go home. Maar juist die kleine ingrepen kunnen veel verschil maken.”

Fronsbehandeling

Sophie van Leen (25) uit Utrecht had al vanaf jonge leeftijd een frons tussen haar wenkbrauwen. “Mensen zeiden vaak dat ik boos of chagrijnig keek, of ze vroegen: is er iets aan de hand?” Op haar 21ste onderging ze haar eerste fronsbehandeling. “De dosis is iedere keer hetzelfde, maar ik laat me met steeds grotere tussenpozen behandelen, omdat die spier op den duur verslapt. Ik ben blij dat ik nu niet meer zo boos kijk, want die blik paste niet bij hoe ik me van binnen voel.” Inmiddels werkt Van Leen zelf ook in een cosmetische kliniek, als huidtherapeut. Juist door haar eigen ervaring adviseert ze klanten om zich goed en kundig te laten adviseren en nooit voor goedkoop te gaan.

Maar net als de twee cosmetisch artsen kan huidtherapeut Van Leen niet ontkennen dat sociale media schadelijke effecten hebben op het zelfbeeld en de verwachtingen van jonge meisjes. In tien jaar tijd is Instagram uitgegroeid van een fotografiemedium tot een platform waar modellen en influencers een steeds extremer schoonheidsideaal promoten, dat voor weinig vrouwen haalbaar is. En dat gaat verder dan een trend van dunne naar volle wenkbrauwen. Met foto-apps zoals Facetune kun je alles aan je digitale gezicht veranderen, zelfs de vorm. En die aanpassingen wil je dan vervolgens ook in het echt. Daardoor is een scherpe kaaklijn nu helemaal in, ook bij vrouwen.

“De influencers bij mij in de stoel zien er in het echt heel anders uit dan op hun prachtige, gefilterde foto’s”, zegt Van Leen. “Juist omdat ik allerlei verschillende gezichten en huidbeelden zie, heb ik dat perfecte plaatje dus snel leren loslaten. Maar sommige meisjes komen langs met hun gefilterde foto en vragen of ik de oneffenheden in hun echte gezicht wil wegwerken.” Cosmetische behandelingen zijn voor steeds meer mensen te betalen, maar moet iedereen het ook willen? En wanneer ben je mooi genoeg? “Ik vind het persoonlijk jammer dat die extreme look zo in is”, zegt Van Leen. “Zo verdwijnen ook de unieke karaktertrekken in iemands gezicht.” En dan lijkt iedereen op elkaar.

Vrijheid van godsdienst

Reformatisch Dagblad, 1 april 2020

De positie van christenen en andere religieuze minderheden in China komt steeds meer onder druk te staan. Dat meldde Christian Solidarity Worldwide (CSW) deze week in een rapport.

Het rapport, met de titel "Onderdrukt, verwijderd, heropgevoed: de wurggreep op het religieuze leven in China", stelt dat de vrijheid van godsdienst in China snel afneemt. Het vestigt de aandacht op schendingen van godsdienst en geloofsgemeenschappen in het hele land. Niet alleen christenen, maar ook Tibetaanse boeddhisten, aanhangers van Falun Gong en Oeigoerse moslims lijden onder de verslechterende omstandigheden. Het rapport schetst ook de onderdrukking van mensenrechtenadvocaten en activisten die het recht op de vrijheid van godsdienst verdedigen.

Terwijl de wereld worstelt met de verspreiding van het coronavirus, gaat China door met het onderdrukken van religieuze minderheden in zogenoemde heropvoedingskampen. De omstandigheden zijn er gevaarlijk en onhygiënisch.

De christelijke mensenrechtenorganisatie beschrijft in het rapport de detentie, veelal zonder aanklacht, van Oeigoeren, Kazachen en leden van andere, overwegend islamitische, etnische groeperingen. Ze krijgen te maken met marteling en mishandeling en worden gedwongen hun geloof af te zweren. Daarbij lopen ze het risico om het coronavirus op te lopen of hebben ze andere gezondheidsproblemen.

Benedict Rogers, teamleider van CSW in Oost-Azië, zegt dat hij bij de Chinese autoriteiten blijft aandringen op het handhaven van de vrijheid van godsdienst voor alle mensen in China. Tevens roept hij de overheid op om hun „campagne van intimidatie” van mensenrechtenactivisten te staken.

Vrijheid van meningsuiting

Stevo Akkerman: 'Iedereen is dol op vrije meningsuiting, maar dat een ander er ook gebruik van maakt is echt een nadeel', *Trouw*, 7 september 2020

In 2005 steunde Geert Wilders een motie waarin het Openbaar Ministerie werd opgeroepen om haatzaaien, racisme en discriminatie intensiever te vervolgen. Afgelopen vrijdag werd hij zelf in hoger beroep schuldig bevonden aan groepsbelediging – een 'totaal onacceptabel' vonnis, zei hij. "Nederland is een corrupt land geworden. De vrijheid van meningsuiting is bij het grof vuil gezet."

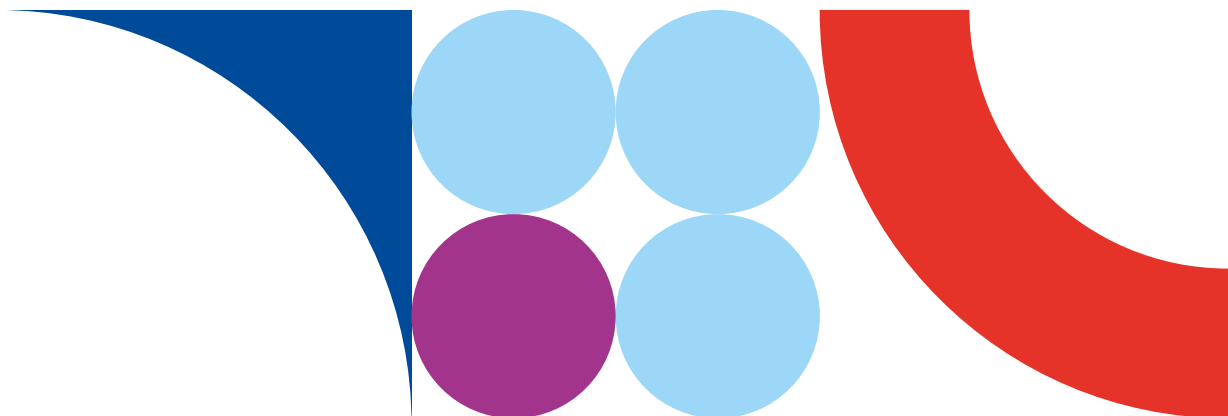
Het verschil tussen 2005 en 2020 laat zich gemakkelijk verklaren: de motie die hij indertijd steunde, nam het moslim-extremisme op de korrel. Maar het was natuurlijk niet zijn bedoeling dat ook zijn eigen uitlatingen beoordeeld zouden worden door Justitie. Dat hij met zijn 'minder Marokkanen'-oproep een hele bevolkingsgroep door de plee spoelde, beschouwt hij als zijn politieke en persoonlijke recht. Het illustreert het ergerniswekkende van de vrijheid van meningsuiting; iedereen is er dol op als het hemzelf betreft, maar dat een ander er ook gebruik van kan maken is soms echt een nadeel. Toch is het van tweeën een: of deze vrijheid is absoluut, en dan voor iedereen, of zij is begrensd, ook voor iedereen.

Welke optie de voorkeur verdient, is nog niet zo makkelijk. Ik kan me wel vinden in een uitspraak waarmee Lech Walesa ooit opzien baarde: "Ik ben ervoor, sterker nog: ik ben er tegen!" Maar uiteindelijk geloof ik dat begrenzing beter is, vooral ter bescherming van onderliggende partijen. Het is niet toevallig dat het begrip 'groepsbelediging' in het jaar 1934 werd toegevoegd aan het Wetboek van Strafrecht. Aanleiding vormde het opkomen van de fascisme in Duitsland, en de noodzaak 'de excessen van het antisemitisme' te bestrijden. Het ging minister van Justitie Josef van Schaik expliciet om de bescherming van 'onze Israëlitische medeburgers', al legde hij dat niet in de wettekst vast. Anderen konden ook onderwerp worden van 'een gruwelijke hetze en campagne'.

De vraag blijft natuurlijk waar de bescherming van de een eindigt en de beknutting van de vrijheid van de ander begint. Iemand als Forum-senator Paul Cliteur, die in de rechtszaal getuigde ten faveure van Wilders, mag zich graag beroepen op de liberale filosoof John Stuart Mill: het is in de botsing van ideeën dat de waarheid boven komt. Niemand zal dat betwisten.

Maar, zoals Denker des Vaderlands Daan Roovers memoreerde in *de Volkskrant*, Mill wees ook op de noodzakelijke mores van het botsen: "Wij moeten iedereen veroordelen, aan welke kant hij ook staat, in wiens manier van argumenteren gebrek aan eerlijkheid, kwaadwillendheid, dweepzucht of onverdraagzaamheid tot uiting komt". Dat mag Wilders zich aantrekken, lijkt me, en zo denkt de rechter er dus ook over.

Ik geef toe: eerlijkheid, kwaadwillendheid, dweepzucht en onverdraagzaamheid zijn subjectieve begrippen. We kunnen ze, vertaald in hedendaagse bewoordingen, opnemen in de wet, maar er zal altijd debat blijven over hun betekenis. Er is geen objectieve maatstaf om dit debat te beslechten, daar zullen we als samenleving mee moeten leven. En dat kan niet zonder een scheidsrechter die de botsing der ideeën in goede banen leidt. Bij grove overtredingen hoort dan een rode kaart.

Bijlage 2

Boekenlijst

Verder lezen

over vrijheid

Graphic novels

Overlevenden van de Holocaust - Zane Whittingham/Ryan Jones

De aanslag - Harry Mulisch/Milan Hulsing

Charley's Oorlog - Pat Mills/Joe Colquhoun

Het achterhuis - Anne Frank

Tweede Wereldoorlog Oorlogsboek

Brieven van Mia - Astrid Sy

Het kindertransport - Fedor de Beer

Schaduwliefde - Ruta Sepetys

Grondvuur - Mirjam Gielen

Alles wat licht is - Marleen Nelen

Het Pistool - Ria Lazoe

Er mag zoveel niet - Ria Lazoe

Grensgevallen - René Eijsermans

De jongen in de gestreepte pyjama - John Boyne

Vier Seizoenen - Lena De Coninck

Elke dag een druppel gif - Wilma Geldof

Het meisje met de vlechtjes - Wilma Geldof

De jongen in het Achterhuis - Sharon Dogar

Hanna's reis - Martine Letterie

Verzet tegen de vijand - Martine Letterie

Vrijheid/Oorlog in de vrije zin

Concept M - Aafke Romeijn

Rafaël, een liefdesgeschiedenis - Christine Otten

54 minuten - Marieke Nijkamp

Mijn zwarte ziel - Vrank Post

Of ik gek ben - Michael Stroink (ook verfilmd)

Een bijna eindeloze afstand - Tahereh Mafi

Als de olifanten vechten - Dirk Bracke

Achterland - Caroline Brothers
The hate you give - Angie Thomas
Ingesloten - Samira Ahmed
H@ck, het instituut - Mirjam Mous

Non-fictie/informatief

Oorlog - Janne Teller
Vragen die ik kreeg over de Holocaust - Heidi Fried
Mijn naam is Selma - Selma van de Perre
Het is oorlog, maar niemand die het ziet - Huib Modderkolk
Regen zonder modder - Celal Altuntas
Een Duits meisje (mijn leven in een neonazi-familie) - Heidi Benneckenstein
Zijn naam was Youssef - Samira Atillah
Het dagboek van Renia Spiegel - Renia Spiegel en Elizabeth Bellak

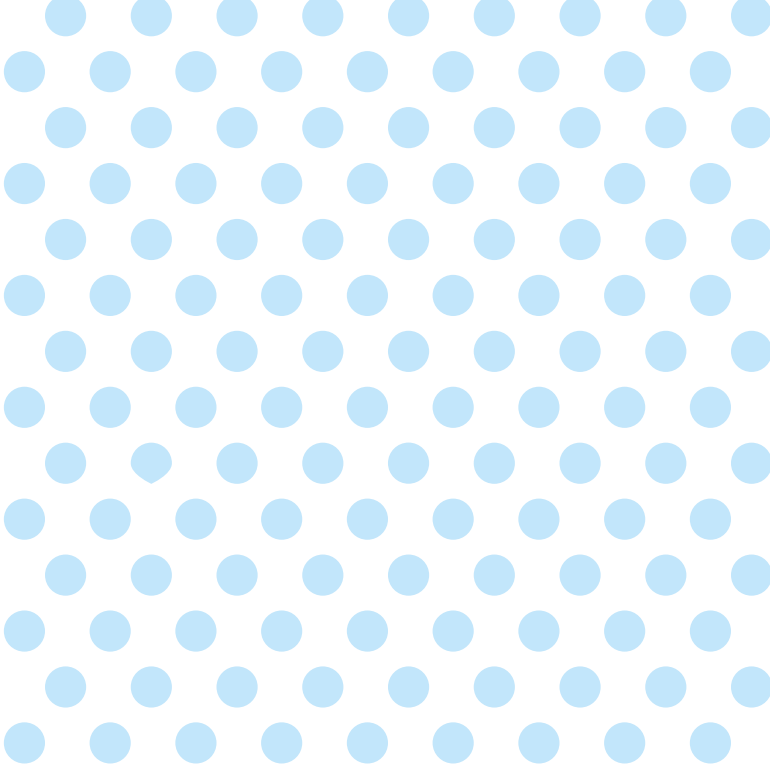
Eenvoudige uitgaven

Ik overleefde Auschwitz - Ferenc Göndör
Als slavin geboren - Marian Hoefnagel

Nog verder lezen? De website jeugdbibliotheek.nl van de Koninklijke Bibliotheek biedt talloze titels die thematisch gerangschikt zijn (bijvoorbeeld culturen en godsdiensten, echt gebeurd, homoseksualiteit, mishandeling en geweld, oorlog, pesten, vluchtelingen). Sommige boeken zijn te leen als e-book of luisterboek. En openbare bibliotheken in heel Nederland hebben de titels vaak in huis.

Kijk op www.jeugdbibliotheek.nl 12-15 jaar.

Kijk op www.jeugdbibliotheek.nl 15-18 jaar.

Colofon

© Stichting Lezen (2021)
Het lesmateriaal bij
Ondergedoken als Anne Frank
is mede tot stand gekomen door
een bijdrage vanuit het lees-
bevorderingsprogramma de
Bibliotheek *op school* (Stichting
Lezen/Koninklijke Bibliotheek)
en Stichting De Versterking.

Auteurs

Marcel Prins
Peter Henk Steenhuis

Vormgeving

Judith Schoffelen en
Erik olde Hanhof

Fotografie

Jørgen Koopmans

www.lezen.nl

www.debibliotheekopschool.nl

